

ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک)

حسین فراهانی: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
سمیه عبدلی^۱: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
مهدی چراغی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

مفهوم سرمایه اجتماعی، یک مفهوم فرا رشته ای است که طی پانزده سال اخیر مورد توجه بسیاری از شاخه‌های علوم انسانی قرار گرفته است. این مفهوم در تحلیل‌های اجتماعی و اقتصادی پیرامون توسعه جوامع روستایی نیز مطرح، بر منابع موجود در روستا تأکید دارد. این منابع شامل: روابط انسانی، شبکه‌ها و نهادها در ساختارهای اجتماعی است؛ لذا به منظور رسیدن به توسعه روستایی، دسترسی به سرمایه اجتماعی از ضروریات می‌باشد. در تحقیق حاضر سه شاخص مد نظر پانتم (اعتماد، مشارکت و شبکه‌ها) در رابطه با سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری تحقیق، تمامی خانوارهای روستاهای دهستان مشهد میقان واقع در شهرستان اراک می‌باشد. داده‌های تحقیق با استفاده از روش نمونه-گیری طبقه‌بندی شده از ۲۷۰ خانوار نمونه در ۲۵ روستای دهستان مشهد میقان بدست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش-های آماری ضریب همبستگی، تحلیل مسیر و مدل موریس و کای دو استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که: بین افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی در منطقه‌ی مورد مطالعه در سطح ۰/۹۰۶ درصد رابطه‌ی کاملاً معناداری وجود دارد و از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی با اثرات کلی ۰/۴۵۵ بیشترین تاثیر را بر روی سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی داشته است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی، توسعه روستایی، انسجام، مشارکت، اعتماد اجتماعی، میقان.

بیان مسأله:

تجربه تاریخی فرآیند توسعه در کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته، این امر را روشن ساخته که توسعه روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و می‌بایست در اولویت برنامه‌های توسعه قرار گیرد (رضوانی، ۱۳۸۱: ۲۲۱). امروزه برای دستیابی به توسعه هر چه بیشتر در روستاها اقدامات و تدابیر گوناگونی اندیشیده شده است، راهکارهایی برای افزایش تولید، بهبود سطح دانش و تکنولوژی، اصلاح شبکه‌ی ارتباطی، افزایش درآمد و اشتغال‌زایی بیشتر، کاهش فقر و نابرابری، تنوع بخشی به اقتصاد روستایی و غیره ارائه گردیده است که مجموعه‌ی این تدابیر در تلاش برای رسیدن به توسعه پایدار روستاها می‌باشند (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۷: ۸). یکی از چالش‌های امروز توسعه روستایی، توجه نکردن به سرمایه‌ی اجتماعی روستاییان است که به صورت هزاران خرده فرهنگ در پهنه‌ی جغرافیایی کشور ایران گسترده شده‌اند، که شناخت این سرمایه، قطعاً روند برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی را برای متخصصان مربوطه تسهیل و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه به همراه دارد (سلمانی، ۱۳۸۷: ۲۱). امروزه سرمایه‌ی اجتماعی، نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه‌ی فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام بخش میان انسان‌ها، سازمان‌ها و انسان‌ها و سازمان‌ها با سازمان‌ها می‌باشد. در غیاب سرمایه‌ی اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه‌ی اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند (خمر و همکاران، ۱۳۶۹: ۹۶).

در حال حاضر، اهمیت سرمایه اجتماعی به منظور رسیدن به توسعه روستایی، موضوع رو به رشد بسیاری از مطالعات در سالیان اخیر است، شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و از همه مهم‌تر، اعتماد متقابل (افراد و دولت) است که این سازه‌ها از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی هستند. معمولاً زمانی که از مشکلات اقتصادی سخن به میان می‌آید، اغلب کمبود سرمایه فیزیکی (مادی) به عنوان یکی از بزرگ‌ترین معضلات نام برده می‌شود و از سرمایه‌ی اجتماعی هیچ سخنی به میان نمی‌آید. این در حالی است که نیاز به سرمایه اجتماعی در شرایط «رکود و تورمی» که نیاز به «اعتماد سازی» است، بیش از هر سرمایه دیگری احساس می‌شود و می‌تواند بسیاری از معماهای لاینحل اجتماعی را از سر راه حرکات توسعه‌ی جامعه بردارد (صیدایی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۹۰) در این میان علاوه بر میزان فعالیت، مشارکت و اعتمادسازی روستاییان در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی، نمی‌توان نسبت به اثرگذاری کیفیت زندگی و سطح امکانات و خدمات مردم در روستاها بر استفاده از سرمایه اجتماعی چشم پوشی کرد. تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش سرمایه اجتماعی در افزایش کیفیت زندگی نواحی روستایی دهستان مشهد، میقان از توابع شهرستان اراک انجام شده است. از این رو در پی پاسخگویی به سؤالات زیر تدوین شده است.

- ۱- سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی نواحی روستایی مورد مطالعه در چه وضعیتی قرار دارد؟
- ۲- بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در نواحی روستایی مورد مطالعه چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- ۳- میزان اثر گذاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر روی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مورد مطالعه چگونه می‌باشد؟

مبانی نظری:

اصطلاح سرمایه اجتماعی قبل از سال ۱۹۱۶، در مقاله‌ای توسط هانیفان از دانشگاه ویرجینیای غربی مطرح شد. اما نخستین بار در اثر کلاسیک جین جاکوب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی» (۱۹۶۱) به کار رفته است، که در آن او توضیح داده بود که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند (سلمانی، ۱۳۸۷: ۱۲). در دهه‌ی ۱۹۸۰، این اصطلاح توسط جیمز کلنن جامعه‌شناس در معنای وسیع‌تری مورد استقبال قرار گرفت و رابرت پوتنام دانشمند علوم سیاسی نفر دومی بود که، بحثی قوی و پرشور را در مورد سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی هم در ایتالیا و هم در ایالت متحده برانگیخت (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۲۰۱). بررسی تجارب و نظریات سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که این مفهوم، یک نوع آوری مفهومی، پیچیده و چند وجهی است که در دهه ۱۹۹۰ شاهد رویکرد آن از طریق محافل عمومی و دانشگاهی هستیم (زالی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۳). سرمایه اجتماعی مفهومی است که پیشینه زیاد طولانی ندارد. کاربرد این مفهوم به تدریج از دهه ۱۹۹۰ م. به این سو، در تزاها و مقالات دانشگاهی- ویژه در

رشته‌های جامعه‌شناسی، اقتصاد، سیاست و آموزش با کارهای افرادی چون جیمز کلمن، بورديو، رابرت پوتنام و فرانسیس فوکویاما افزایش یافته است (Vall, 1998: 173). سرمایه اجتماعی جامعه شامل رسوم، روابط، نگرش و ارزش‌هاست که بر تعاملات بین مردم حاکم است و به توسعه اقتصادی و اجتماعی منجر می‌شود. با وجود این، سرمایه اجتماعی تنها مجموعه‌ای از نهادها نیست که زیربنای جامعه را تشکیل دهد، بلکه چسبی است که کل جامعه را با هم نگه می‌دارد، همچنین سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از ارزش‌ها و رسوم مشترک برای هدایت اجتماعی است و در روابط افراد، اعتماد و یک عقل جمعی و مسئولیت مدنی ظاهر می‌کند، و جامعه را به چیزی بیشتر از مجموعه افراد تبدیل می‌کند (Gootaert, 1998: 5). در واقع، سرمایه اجتماعی شامل جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که کنش اجتماعی را تسهیل کرده و منابعی را جهت دستیابی مردم به اهدافشان در اختیار آنها می‌گذارد (Chuang, 2008: 1322). در تعریف سرمایه اجتماعی سه پارامتر اساسی گنجانده می‌شود، که شامل (هنجار، شبکه و اعتماد) می‌باشد. بورديو سرمایه اجتماعی را مجموع منابع بالقوه یا بالفعلی می‌داند که با عضویت در شبکه پایایی از روابط کم و بیش نهادینه شده از آشنایی یا شناخت متقابل، به دست می‌آید (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴). کلمن سرمایه اجتماعی را شامل جنبه‌ای از ساختار اجتماعی و روابط واقعی کنشگران می‌داند (Spellebrg, 2001: 10). پوتنام سرمایه اجتماعی را شامل اجزاء اصلی سازمان اجتماعی، مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند کارایی اجتماعی را با تسهیل کنش‌های هماهنگ، بهبود دهند تعریف می‌کند (filizm, 2003: 17).

سرمایه اجتماعی تاکنون، در سطح خرد، میانی و کلان مورد بررسی قرار گرفته است. در سطح خرد، اشاره به افراد موجود در شبکه دارد که بر اثر تعامل بین افراد شناخت ایجاد می‌شود و هویت اعضاء شکل می‌گیرد. در سطح میانی به اجتماعات گروه‌ها و سازمان‌ها اشاره دارد و باعث تقویت و ساخت بنیان‌های ارزشی و تعاملی گروه می‌شود. در سطح کلان تمرکز بر جوامع است که گروه‌ها و سازمان‌های مختلف را در بر می‌گیرد و موجب شکل‌گیری و تقویت مراودات و ارتباطات جمعی شده و ارزش‌های مشترک را بهبود می‌بخشد. (جدول شماره ۱)

جدول ۱- عناصر مؤثر بر سرمایه اجتماعی از دیدگاه‌های مختلف

سطح خرد	سطح میانی	سطح کلان
بیگانگی اجتماعی	تعاملات اظهاری	مشارکت اجتماعی
روابط همسایگی	رضایت اجتماعی	انسجام و همبستگی اجتماعی
روابط محلی	تعهد اجتماعی	اعتماد اجتماعی
مشورت و کمک گرفتن از دیگران علاقه به جامعه	هویت جمعی	وفاق اجتماعی
خود باری	آرامش اجتماعی	برخورد با مخالفان
کمک کردن به دیگران	استیاد	پنداشت از دولت
حضور در فعالیت‌های اجتماعی مانند فعالیت در مدرسه، مسجد	دسترسی به اطلاعات	دین و ایمان
فداکاری برای دیگران	عضویت در NGOs و نهاد های محلی	آگاهی اجتماعی
تعداد دوستان	عضویت در گروه های محلی	روابط بین نهادی

منبع: ساروخانی، ۱۳۸۷، ۴۹.

شاخص‌های سرمایه اجتماعی شامل مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی می‌باشند. مشارکت اجتماعی به معنای شرکت فعالانه انسان‌ها در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی تمامی ابعاد حیات می‌باشد. مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضاء یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به طور مستقیم یا غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (طالب و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۸). در مفهوم ساده شده به صورت زیر می‌توان تعریف کرد: «مشارکت، مؤثر همه افراد در امور اجتماعی از طریق بسیج کلیه امکانات بالقوه گروهی به منظور استفاده از آن‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرا» (دفتر مطالعات اقتصادی جهاد سازندگی، ۱۳۸۰: ۱۱). اعتماد اجتماعی نیز دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده به لحاظ اجتماعی دارد، که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادهای مربوطه به زندگی اجتماعی شان دارند. اعتماد دارای دو بعد است. امنیت شخصی، انتظار همکاری و سود متقابل. (کیانی و

همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۲). هر اندازه رابطه‌ی اعتماد با سرمایه اجتماعی دقیق باشد، اعتماد و اعتماد پذیری منافع بسیاری به دنبال دارد. آن‌ها بیشتر زیر بنای روابط فردی هستند، تعاملات مختلف روزمره را تسهیل می‌کنند (نصیری، ۱۳۸۶: ۱۴). انسجام اجتماعی هم به توافق جمعی میان اعضاء یک جامعه اشاره دارد که حاصل پذیرش، درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل‌ها، در میان افراد آن جامعه است (کلمن، ۱۳۷۷: ۳۷). امروزه در سراسر جهان «دولت‌ها» در کانون توجه قرار گرفته‌اند.

مفهوم کیفیت زندگی :

در فلسفه و نظریه شناخت، منظور از کیفیت چگونگی یک چیز است. در زمینه‌های اقتصادی معادل مرغوبیت و مجموعه‌ای از ویژگی‌های یک کالا و عرضه کننده آن که باعث فروش کالا می‌شود را گویند و در زمینه‌های اجتماعی و فردی معادل با شایستگی، صلاحیت و لیاقت می‌باشد. به اصطلاح کیفیت و کمیت در فارسی "چند و چون" نیز گفته می‌شود (امینی، ۱۳۸۵: ۴). بحث درباره مفهوم و معانی کیفیت زندگی مبحث جدیدی نبوده و در دوران یونان باستان افلاطون و ارسطو نظریاتی درباره آن مطرح کرده‌اند (Pukeliene, 2009: 8). مفهوم کیفیت زندگی به عنوان یک رشته جداگانه از دهه ۱۹۶۰ میلادی وارد مباحث علمی در اروپای غربی و شمال آمریکا شد (Pukeliene, 2011: 157). در ادبیات نظری توسعه هم، موضوع کیفیت زندگی از آغاز دهه ۱۹۹۰ به بعد، اهمیت فوق العاده‌ای یافته و مبنای تمایز و دسته بندی نوین کشورها در سال‌های اخیر شده است (عنبری، ۱۳۸۹: ۱۵۰). در حال حاضر، بهبود کیفیت زندگی هدف مشترک جامعه بین‌المللی می‌باشد (Bloom, 2001) (4). با گسترش رویکرد انسانی و ورود مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌ها یا نوشته‌های توسعه پایدار، مراکز و مؤسسات بسیاری به مطالعه مفهوم کیفیت زندگی، شاخص‌های سنجش و چگونگی ارتقای آن پرداخته‌اند (امیدی، ۱۳۸۷: ۴). کیفیت زندگی مفهومی چند وجهی، نسبی متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که از یک سو، ابعاد عینی و بیرونی و از سوی دیگر، ابعاد ذهنی و درونی دارد. از این رو، ارائه‌ی تعریفی جامع برای آن آسان نیست. با این وجود می‌توان گفت که اصولاً کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چند بعدی است که با وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (مانند روستا، شهر و یا کشور) در رابطه است، و هم به شاخص ذهنی یا کیفی و هم به شاخص عینی و کمی متکی است (کوکبی، ۱۳۸۵: ۹).

جدول ۲- مجموعه ای از تعاریف مختلف کیفیت زندگی از دیدگاه محققین مختلف

تعریف کیفیت زندگی	محقق
کیفیت زندگی معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی روانی و مادی افراد جامعه می باشد.	پال، ۲۰۰۵
کیفیت زندگی به عنوان بهزیستی و یا عدم بهزیستی مردم و محیط زندگی آنها می باشد.	داس، ۲۰۰۸
میزان برخورداری فرد، البته نه فقط برخورداری از چیزهایی که بدست آورده بلکه از تمام گزینه‌هایی که فرصت انتخاب آن‌ها را دارد. به بیان دیگر، کیفیت زندگی به آزادی برای رسیدن و نرسیدن به موفقیت و آگاهی از فرصت‌هایی واقعی وابسته است که فرد در مقایسه با دیگران در اختیار دارد.	مک گرو گر ۲۰۰۴
مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می باشد که از چندین متغیر متأثر می گردد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن، که به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آن را تعیین می کنند.	رحمان ۲۰۰۳
میزان توانایی هر فرد جهت دنبال کردن اهداف و ارزش‌ها نشان دهنده میزان کیفیت زندگی آن فرد می باشد	جکسون، ۲۰۰۵
کیفیت زندگی به معنای تندرستی افراد می باشد.	سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، ۲۰۰۵ و کیووانی، ۲۰۰۷

منبع: یافته‌های کتابخانه‌ای تحقیق، ۱۳۹۰

در فرایند ارتقای کیفیت زندگی متغیرهای اجتماعی به خصوص «سرمایه اجتماعی» نقش کلیدی ایفا می‌کند، چرا که هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد، بررسی مسائل برنامه‌های توسعه ملی در کشور نیز بیانگر همین موضوع هستند. وجود این سرمایه، جامعه را در برخورد با مسائل تواناتر و کاهش آن منجر به بروز

مسائل و معضلات حاد اجتماعی می‌شود. با این اوصاف در بحث کیفیت زندگی اجتماعات محلی با رویکرد اجتماع محور لازم است که بررسی‌ها و مطالعات بیشتری صورت گیرد.

روش تحقیق:

جهت تبیین و توجیه چگونگی وضعیت سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی و رابطه میان این دو و در راستای پاسخگویی به سؤالات تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی، با روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی (مصاحبه، پرسشنامه) استفاده شده است. روش تحقیق به صورت کاربردی و اکتشافی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق، تمامی خانوارهای روستاهای دهستان مشهد میقان واقع در شهرستان اراک می‌باشد.

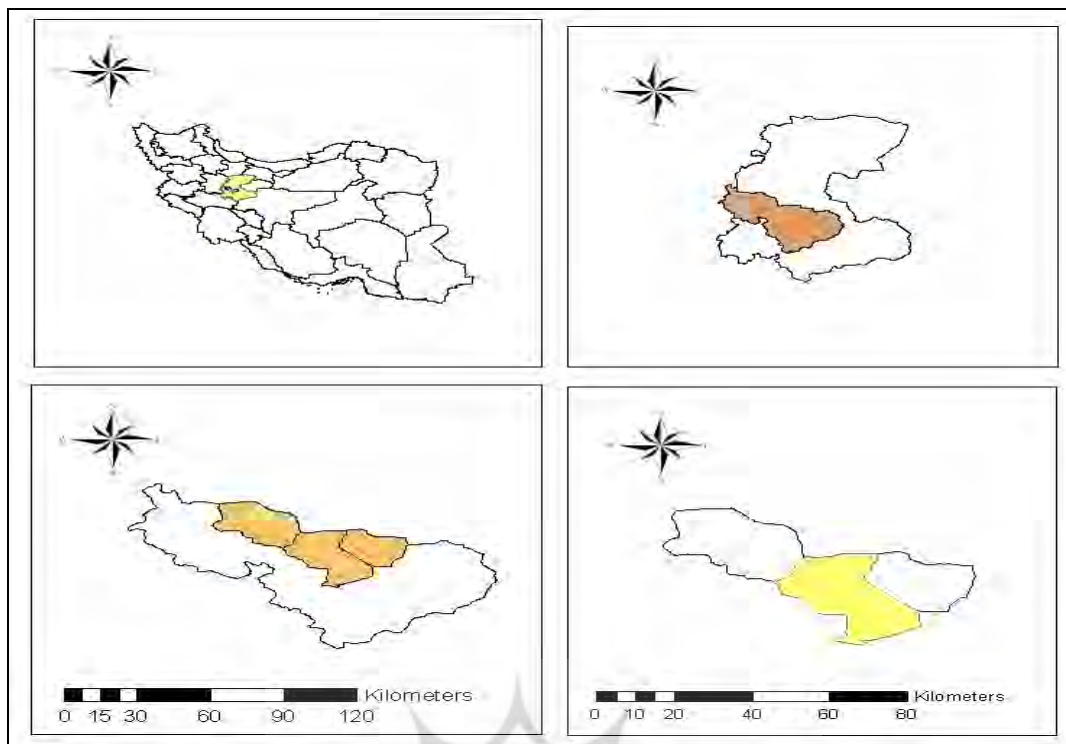
طبق فرمول کوکران، تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه ۲۷۰ خانوار بدست آمد. همچنین انتخاب خانوارها در سطح هر روستا، به صورت تصادفی ساده می‌باشد، تا اصل فرصت برابر به منظور انتخاب خانوارها رعایت شده باشد. جهت بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه، از شاخص‌های جدول شماره ۳ استفاده شده است، این شاخص‌ها برای سرمایه اجتماعی در سه بعد و ۲۷ شاخص، برای کیفیت زندگی در دو بعد و در ۳۴ شاخص و با استفاده از طیف لیکرت (از ۱ تا ۵) و در مقیاس‌های ترتیبی و فاصله ای طراحی شده است. سطح پایایی پرسشنامه تحقیق با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳ بدست آمد که بیانگر ضریب اعتماد بالا می‌باشد. متغیر مستقل تحقیق حاضر، سرمایه اجتماعی و متغیر وابسته تحقیق نیز کیفیت زندگی در نظر گرفته شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات هم از آمار توصیفی (میانگین، میانه، انحراف معیار و واریانس) و آمار استنباطی (ضریب همبستگی، تحلیل مسیر و مدل موریس و کای دو) استفاده شده است.

جدول ۳- شاخص‌ها و معرف‌های تحقیق

معرف‌ها	زمینه اصلی	
میزان اعتماد مردم به یکدیگر، اعتماد به مهاجرین وارد شده به روستا، میزان اعتماد مردم به گردشگران، میزان اعتماد مردم اعتماد به دهیاری، میزان اعتماد مردم به شورای اسلامی ده، میزان اعتماد مردم به مراکز خدمات روستایی، میزان اعتماد مردم اعتماد به نهادهای اجتماعی روستا و ...	اعتماد اجتماعی	شاخص‌های سرمایه اجتماعی
میزان مشارکت در امور روستا، میزان مشارکت در پروژه‌های عمرانی، میزان ارتباط با شورای اسلامی، میزان کمک مالی و فکری، میزان مشارکت بدون دریافت دستمزد و ...	مشارکت اجتماعی	
میزان درگیری و نزاع بین اهالی، میزان گردهمایی و جلسات در روستا، میزان تغییر ارزش‌های مشترک طی زمان، میزان روابط همسایگان، انجام وظایف اجتماعی و ...	انسجام اجتماعی	
ایجاد و گسترش نهادهای محلی جدید، تقویت نهادهای محلی موجود، احساس امنیت فردی، امید به آینده، توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار، رضایت از زندگی، احساس تعلق به اجتماع، تمایل به ماندن در روستا، رضایت از موقعیت اجتماعی و ...	کیفیت زندگی (بعد ذهنی)	شاخص‌های کیفیت زندگی
رضایت از مراکز بهداشتی، جمع آوری و دفع آب‌های سطحی، کیفیت بهداشت شبکه معابر، کیفیت مسیرهای عابر پیاده، نظافت و پاکیزگی روستا، کیفیت آب آشامیدنی و ...	کیفیت زندگی (بعد عینی)	

منبع: پورطاهری و همکاران ۱۳۹۰ (الف و ب)، جمعه پور و همکاران ۱۳۹۰، از کیا، ۱۳۸۳، از کیا، ۱۳۸۹، رضوانی، ۱۳۸۷

این دهستان در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای ۲۵ روستای دارای سکنه، ۲۵۲۷ نفر جمعیت و ۸۸۳ خانوار بوده است. (نقشه شماره ۱)

شکل ۱- نقشه‌ی موقعیت دهستان مشهد میقان در سطح بخش، شهرستان و استان

یافته‌های توصیفی تحقیق :

از ۲۷۰ نفر فرد پاسخگو ۷۴٫۰۸ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۲۵٫۹۲ درصد زن بوده‌اند. میانگین سنی این افراد برابر با ۳۷٫۴ سال؛ میانگین تعداد افراد خانوار برابر با ۴٫۱ نفر و بیشترین سطح سواد هم مربوط به دوره ابتدایی با ۳۴٫۸ درصد بوده است. با توجه به اطلاعات شاخص‌های محاسبه‌شده، گویه‌های هر شاخص سنجیده شد و میانگین نظرات چنین بدست آمد: میزان اعتماد اجتماعی مردم ۳/۸۸، میزان مشارکت مردم ۴/۴۱، و میزان انسجام مردم ۴/۴۳ ارزیابی شد (جدول شماره ۴). همچنین از دیدگاه جامعه مورد مطالعه کیفیت زندگی در بعد ذهنی ۲/۹۹ و در بعد عینی ۳/۰۲ و میانگین کل ۳/۰۵ به دست آمد. (جدول شماره ۵).

جدول ۴- بررسی سطح سرمایه اجتماعی محدوده مورد مطالعه از دیدگاه مردم

گویه سرمایه اجتماعی	فراوانی	میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار
اعتماد اجتماعی	۲۷۰	۳/۸۸	۴/۲	۰/۳۳	۰/۵۸
مشارکت اجتماعی	۲۷۰	۴/۴۱	۴/۱۶	۰/۹۷	۰/۹۸
انسجام و همبستگی اجتماعی	۲۷۰	۴/۴۳	۴/۱۲	۰/۰۸۲	۰/۲۸
میانگین سرمایه اجتماعی منطقه	۲۷۰	۴/۲۴	۴/۱۶	۰/۴۶۰	۰/۶۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۰

جدول ۵- بررسی کیفیت زندگی محدوده مورد مطالعه از دیدگاه مردم

گویه کیفیت زندگی	فراوانی	میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار
کیفیت زندگی (بعد ذهنی)	۲۷۰	۲/۹۹	۳/۰۵	۱/۲۹۹	۱/۲۱
کیفیت زندگی (بعد عینی)	۲۷۰	۳/۰۲	۳/۳	۱/۲۷۲	۱/۰۸
جمع	۲۷۰	۳/۰۰۵	۳/۱۷	۱/۲۸۵	۱/۱۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۰

یافته‌های تحلیلی تحقیق:

جهت بررسی سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه، داده‌های مربوط به کیفیت زندگی (بعد ذهنی و عینی) و سرمایه اجتماعی ۲۵ روستای منطقه مورد مطالعه وارد نرم‌افزار Excel گردید و سپس با استفاده از مدل مورس سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی روستاهای مورد مطالعه به تفکیک هر روستا محاسبه شد، در این محاسبه روستاهایی که دارای ضریب زیر ۳۰،۴۳ بودند در طیف ضعیف، از ضریب ۳۰،۴۳ تا ۶۰،۸۶ در طیف متوسط و از ضریب بالای ۶۰،۸۶ در گروه خوب قرار گرفتند. بر این اساس یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، از نظر کیفیت زندگی از مجموع ۲۵ روستا مورد مطالعه ۹ روستا در وضعیت خوب، ۶ روستا در وضعیت متوسط و ۱۰ روستا هم در وضعیت ضعیف قرار داشته‌اند. همچنین از نظر سرمایه اجتماعی ۸ روستا در وضعیت ضعیف، ۸ روستا در وضعیت متوسط و ۹ روستا هم در وضعیت خوب قرار داشته‌اند. ۳ روستای میچان، ایبک آباد و مشهد الکوبه هم به ترتیب بالاترین سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی، و ۳ روستای مشهد گرمه، مبارک آباد و راهزان به ترتیب پایین‌ترین سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی را در دهستان را به دست آوردند. (جدول شماره ۶).

جدول ۶- سنجش سطح کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی در دهستان مشهد میقان با استفاده از ضریب مورس

نام روستا	سطح کیفیت زندگی		سطح سرمایه اجتماعی	
	وضعیت	ضریب مورس	وضعیت	ضریب مورس
سوسن آباد	خوب	۶۸،۵۲	خوب	۶۶،۴۷
میقان	خوب	۶۸،۲۱	خوب	۷۰،۲۱
مشهد میقان	خوب	۷۶،۳	خوب	۷۷،۴۲
ایبک آباد	خوب	۹۲،۲۱	خوب	۹۱،۲۰
محمدیه	ضعیف	۲۴،۲۳	ضعیف	۲۵،۷۲
مراد آباد	متوسط	۳۷،۳۱	متوسط	۳۹،۳۵
آزاد مرزآباد	متوسط	۴۰،۵۲	متوسط	۴۱،۶۱
مشهد الکوبه	خوب	۸۷،۶۹	خوب	۸۸،۱۷
فتح آباد	ضعیف	۶،۷۷	ضعیف	۱۰،۶۳
طرمزد	متوسط	۳۸،۸۵	متوسط	۴۰،۷۰
گاوخانه	متوسط	۵۵،۷۲	متوسط	۵۴،۶۴
نوازن	خوب	۷۳،۱۳	خوب	۷۴،۳۰
راهزان	ضعیف	۲،۲۷	ضعیف	۳،۰۳
مشهد گرمه	ضعیف	۳،۸۵	ضعیف	۵،۳۲
حرآباد	ضعیف	۲۹،۸۵	ضعیف	۳۲،۵۴
مصلح آباد	خوب	۶۲،۵۰	خوب	۶۲،۷۲
کمال آباد بالا	خوب	۷۸،۲۵	خوب	۷۷،۶۵
کمال آباد پایین	ضعیف	۱۶،۰۸	ضعیف	۱۶،۳۸
وزیرآباد	ضعیف	۱۴،۴۶	ضعیف	۱۵،۴۲
مسن آباد	متوسط	۵۴،۵۵	متوسط	۵۷،۳۴
ابراهیم آباد	ضعیف	۲۴،۵۳	ضعیف	۲۵،۷۱
دهلق	ضعیف	۳۰،۲۲	ضعیف	۳۲،۷۱
مشکان	متوسط	۵۵،۲۹	متوسط	۵۷،۳۱
مبارک آباد	ضعیف	۳،۸۵	ضعیف	۳،۵۴
میچان	خوب	۹۳،۵۶	خوب	۹۱،۲۷

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۰.

جهت بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و سطح کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. نتایج بدست آمده از این رابطه نشان دهنده وجود رابطه کاملاً معنادار و مثبت میان سرمایه اجتماعی و سطح کیفیت زندگی روستاهای مورد مطالعه می‌باشد. با توجه به مقدار ضریب همبستگی (۰/۹۰۶) بدست آمده و

سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ درصد می‌باشد، می‌توان گفت میان دو متغیر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی همبستگی وجود دارد و این همبستگی مثبت می‌باشد. این موضوع نشان دهنده این موضوع است که سطح کیفیت زندگی از سرمایه اجتماعی تبعیت می‌کند. (جدول شماره ۷).

جدول ۷- رابطه میان سرمایه اجتماعی و سطح کیفیت زندگی با استفاده از ضریب اسپیرمن در روستاهای مورد مطالعه

		کیفیت زندگی	سرمایه اجتماعی
سرمایه اجتماعی	ضریب همبستگی	۰/۹۰۶*	۱,۰۰۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	-
	تعداد	۲۵	۲۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۰

تحلیل روابط آماری میان سرمایه اجتماعی خانوارهای مورد مطالعه و سطح کیفیت زندگی این خانوارها و به تفکیک ۲۵ روستای مورد مطالعه که از نظر سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از طریق تحلیل خوشه‌ای در سه طبقه ضعیف، متوسط و بالا قرار داشته‌اند، براساس آزمون همگونی کای دو مبتنی بر جداول توافقی، نشان دهنده وجود تفاوت معنادار آماری میان متغیر وابسته، سطح کیفیت زندگی خانوارها و متغیر مستقل سرمایه اجتماعی این خانوارها می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد، بر اساس سطح سرمایه اجتماعی، تفاوت معناداری در سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی به دست آمده است. جهت این رابطه نیز مثبت برآورد شده است که نشان دهنده وجود رابطه مستقیم می‌باشد، بنابراین می‌توان گفت با افزایش سطح سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی خانوارها هم افزایش پیدا می‌کند. (جدول شماره ۸).

جدول ۸- تحلیل روابط آماری میان سرمایه اجتماعی و سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه، آزمون همگونی کای دو

کل	سطح کیفیت زندگی خانوارها			مولفه‌ها	
	بالا	متوسط	ضعیف		
۲۲	۶	۳	۱۳	ضعیف	سرمایه اجتماعی
۶۲	۱۴	۴۳	۵	متوسط	خانوارهای مورد مطالعه
۱۸۶	۱۴۴	۳۲	۱۰	بالا	
۲۷۰	۱۶۴	۷۸	۲۸	کل	
سطح معناداری		درجه آزادی	ارزش	آماره آزمون کای دو پیرسون	
۰/۰۰۰		۴	۱۲۸,۲۹۲		
۰/۵۰۵				ضریب همبستگی	

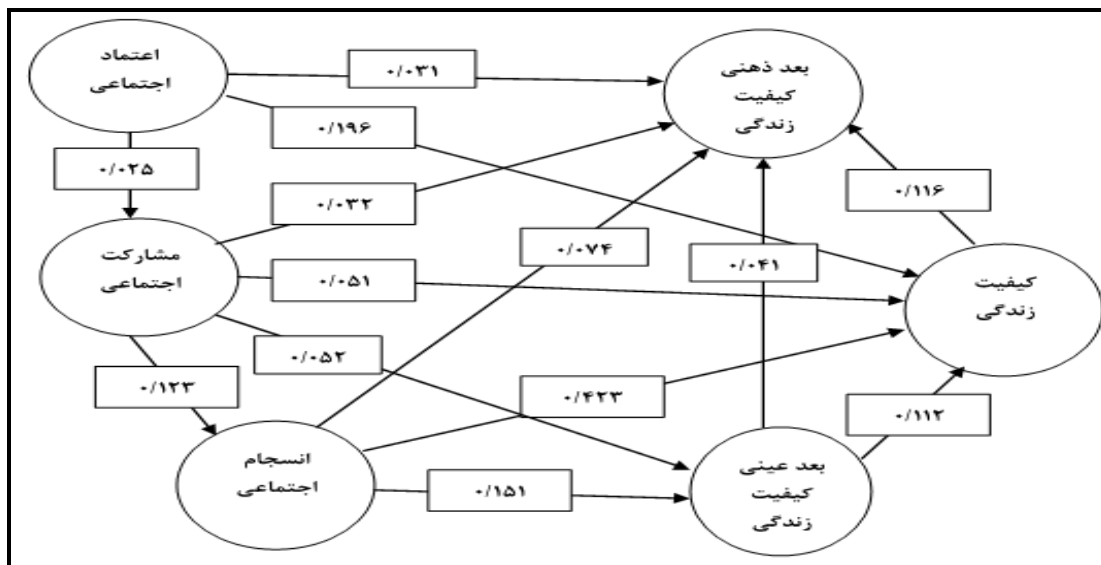
منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۰.

جهت بررسی میزان اثرگذاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر روی کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه، از مدل تحلیل مسیر استفاده شده است. در این میان، سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته و با کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته سنجیده شده است. (جدول شماره ۹). بعد از محاسبه‌ی جایگزینی هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته و محاسبه‌ی تحلیل واریانس هر یک، به محاسبه‌ی اثرات مستقیم هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی پرداخته، در ادامه هم برای محاسبه‌ی اثرات غیر مستقیم با ضرب کردن کلیه مسیرها به فاکتور مورد نظر و در نهایت جمع کردن همه‌ی مسیرهای ضرب شده به فاکتور مورد نظر، اثرات غیر مستقیم نیز محاسبه گردید. (شکل شماره ۱) نتایج حاصل از تحلیل مسیر نشان می‌دهد، از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی با اثرات کلی ۰/۴۵۵ بیشترین تأثیر را بر روی سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی داشته است.

جدول ۹- اثرات شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی

شاخص‌ها	اثرات مستقیم شاخص	اثرات غیر مستقیم شاخص	اثرات کلی
اعتماد بر کیفیت زندگی	۰/۱۹۶	۰/۰۲۱۱	۰/۲۱۷
مشارکت بر کیفیت زندگی	۰/۰۵۱	۰/۰۶۳	۰/۱۰۲
انسجام اجتماعی بر کیفیت زندگی	۰/۴۲۳	۰/۰۳۲	۰/۴۵۵

منبع: یافته‌های تحلیلی حقیق، ۱۳۹۰.

شکل ۱- تحلیل مسیر ارزیابی نقش ابعاد سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی دهستان مشهد میقان

نتیجه گیری:

به نظر می‌رسد شاخص کیفیت زندگی در اجتماعات محلی (روستایی) در ارتباط متقابل و مکمل با سرمایه اجتماعی نواحی روستایی قرار دارد، نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق حاضر نیز مؤید همین نکته می‌باشد. یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد، از نظر کیفیت زندگی از مجموع ۲۵ روستا مورد مطالعه ۹ روستا در وضعیت خوب، ۶ روستا در وضعیت متوسط و ۱۰ روستا هم در وضعیت ضعیف، از نظر سرمایه اجتماعی ۸ روستا در وضعیت ضعیف، ۸ روستا در وضعیت متوسط و ۹ روستا هم در وضعیت خوب قرار داشته‌اند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، رابطه کاملاً معنادار و مثبت میان سرمایه اجتماعی و سطح کیفیت زندگی روستاهای مورد مطالعه وجود داشته و مؤلفه انسجام اجتماعی بیشترین تأثیر را بر روی کیفیت زندگی دهستان مشهد میقان داشته است.

یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد، در کنار افزایش سرمایه‌های اجتماعی با یاری خود مردم و نهادهای محلی (دهیاری‌ها، شورای اسلامی روستا و...) نقش و عملکرد دولت نیز نمی‌تواند بی تأثیر باشد. دولت به نوعی می‌تواند راه را برای بالا رفتن سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی باز کند. در کنار این امر می‌تواند بخشی از مسئولیت خود را به واحدها و سازمان‌های غیر دولتی بسپارد تا آن‌ها نیز با تکمیل انجمن‌ها و تعاونی‌های روستایی نیز به نوعی در افزایش سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی کمک کنند، که حاصل این ارتباط دو طرفه افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی می‌تواند به بالا رفتن سطح توسعه روستایی کمک کند. در حقیقت سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد هماهنگی و ارتباط میان انواع دیگر سرمایه‌ها از قبیل سرمایه‌های مالی، طبیعی و انسانی در قالب شبکه‌ای از روابط مبتنی بر اعتماد متقابل و مشارکت میان افراد، زمینه را جهت دستیابی به سود مشترک فراهم می‌آورد. در این رابطه کاربرد سرمایه اجتماعی در «مناطق روستایی» از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که کشاورزان ساکن در این مناطق جزء کشاورزان فقیر و خرده مالک محسوب می‌شوند و در این زمینه، نیازمند برنامه‌هایی برای پیشرفت و توسعه کشاورزی، مانند آموزش فنون و بهره‌برداری صحیح، فنون کشت و آبیاری صحیح و به موقع و... می‌باشند. در این راستا میسر شدن پیشرفت در هر یک از زمینه‌های فوق، مستلزم حضور روستاییان و کشاورزان در روند توسعه است و این امر امکان‌پذیر نیست، مگر آنکه روحیه‌ی مشارکت و اعتماد اجتماعی و همبستگی اجتماعی را به شکلی مدرن و در قالب تشکلهای دولتی و غیر دولتی همانند انجمن‌ها، کانون‌ها، و به ویژه تعاونی‌های تولید روستایی و مراکز خدمات روستایی بالا برد. از طرفی دیگر بالا بردن سطح کیفیت زندگی در مناطق روستایی، باعث می‌شود افراد سرمایه‌های خود را اعم از طبیعی، مالی و انسانی به اشتراک گذاشته و به تقویت سرمایه اجتماعی بپردازند؛ لذا چنین به نظر می‌رسد که

سرمایه اجتماعی یک پیش‌بینی کننده‌ی خوب برای تبیین کیفیت زندگی در مناطق روستایی باشد که استفاده از این فاکتور برای متخصصان و برنامه‌ریزان روستایی لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

منابع:

۱. امید، امید (۱۳۸۶): «کیفیت زندگی در برنامه‌های توسعه ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی و رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۲. امینی، مهدی (۱۳۸۵): شاخص‌های کیفیت زندگی شهروندی و نقش و وظایف دولت، هفتمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت کیفیت، تهران.
۳. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۳): توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشرنی، چاپ اول، تهران.
۴. ازکیا، مصطفی و علی ایمانی (۱۳۸۷): توسعه پایدار روستایی، انتشارات اطلاعات، چاپ اول، تهران.
۵. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۹): نظریه‌های اجتماعی معاصر با رویکرد توسعه، نشر علم، چاپ دوم، تهران.
۶. الوانی، سید احمد (۱۳۸۷): «سرمایه اجتماعی، مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مدیریت، شماره ۳۳-۳۴، تهران.
۷. پورطاهری، مهدی و همکاران (۱۳۹۰): «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶، تهران، صص ۳۱-۱۳.
۸. پورطاهری، مهدی و همکاران (۱۳۹۰): «نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی»، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۳۳، اهر، صص ۱۰۰-۸۳.
۹. پورمحمدی، محمدرضا و همکاران (۱۳۹۰): «تحلیلی بر دگرگونی کیفی سرمایه اجتماعی در نظام شهری: نمونه موردی: نظام شهری استان آذربایجان شرقی»، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره ۳، سبزوار.
۱۰. جمعه پور، محمود و بهزاد رشودی (۱۳۹۰): «بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی، فصلنامه توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۱، تهران، صص ۶۴-۴۵.
۱۱. خمر، غلامعلی و همکاران (۱۳۹۰): «ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک *Topsis* و *GIS* مطالعه موردی: نواحی شهر قوچان»، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره ۴، سبزوار.
۱۲. حسن زاده، داوود (۱۳۸۷): «رویکرد اجتماع محور به کیفیت زندگی اجتماعات محلی»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۰، تهران.
۱۳. دفتر مطالعات اقتصادی جهاد سازندگی (۱۳۷۸): بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، انتشارات وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۱۴. رضوانی، محمد رضا و پیام روشن فکر (۱۳۸۶): «رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری»، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵.
۱۵. رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۱): برنامه‌ریزی توسعه روستایی (مفاهیم، راهبردها و فرآیندها)، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
۱۶. رضوانی، محمد رضا و علی منصوریان (۱۳۸۷): «سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۳، تهران.
۱۷. زالی، نادر و رضا استادرحیمی (۱۳۸۷): «ارزیابی کیفیت و ساختار روابط اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر تبریز)»، فصلنامه توسعه انسانی، دوره سوم، شماره ۱، تهران.
۱۸. ساروخانی، باقر (۱۳۸۷): «سرمایه اجتماعی: ابعاد و شاخص‌ها و دیدگاه‌ها»، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۳۲، تهران، صص ۵۱-۴۱.

۱۹. سلمانی، محمد و رمضان زاده لسبویی، مهدی و زهرا جلیلی پروانه (۱۳۸۷): «بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی (مشارکت مدنی، تعامل اجتماعی و اعتماد) در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای باغستان و برون - شهرستان فردوس)»، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۲، مشهد، صص ۴۵-۲۳.
۲۰. صیدایی، سید اسکندر، احمدی شاپور آبادی، محمدعلی و حسین معین آبادی (۱۳۸۸): «دیبچه ای بر سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مؤلفه های توسعه اجتماعی در ایران»، مجله راهبرد یاس، شماره ۱۹، تهران، صص ۲۲۵-۱۸۸.
۲۱. طالب، مهدی و زهره نجفی اصل (۱۳۸۹): «آموزه‌هایی از روند مشارکت روستایی در ایران»، مجله جامعه شناسی کاربردی، سال ۲۱، شماره ۳۷، اصفهان.
۲۲. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹): پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلام عباس توسلی، انتشارات جامعه ایرانیان، تهران.
۲۳. کلمن، جیمز (۱۳۷۷): بنیادهای نظریه اجتماعی، مترجم منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
۲۴. کیانی، اکبر و سلیمان میرزا پور (۱۳۸۸): «بررسی افتراق فضایی - مکانی در ابعاد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی شهرستان خرم آباد)»، مجله فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸، اهر، صص ۱۴۷-۱۲۵.
۲۵. ماجدی، سید مسعود و عبدالعلی لهسایی زاده (۱۳۸۵): «بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، تهران، صص ۹۱-۱۳۵.
۲۶. نصیری، مرتضی (۱۳۸۶): سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست‌های عمومی (گزارش تحقیقی کمیون بهره‌وری استرالیا ۲۰۰۳)، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران.
۲۷. عنبری، موسی (۱۳۸۹): «بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵)»، فصلنامه توسعه روستایی، دوره اول، شماره ۲، تهران، صص ۱۸۱-۱۴۹.
28. Bloom, D.E., Craig, P.H, Malaney, P.N., (2001): The Quality of Life in Rural Asia. Oxford University Press, Hong Kong.
29. Chuang Y.C, Chuang K.Y, (2008): Gender differences in relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan, Social science and Medicine, No.67,pp: 1321- 1330.
30. Das, D., (2008): Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati, Social Indicators Research, No. 88, 297-310.
31. Francis, (2000): something left to lose: per sonal relation and survival among newyork , homeless phihadelphid. pa: temple University press.
32. Jackson, T. (2005): Live Better by Consuming Less? Is There a “Double Dividend” in Sustainable Consumption? *Journal of Industrial Ecology* 9, 19- 36.
33. Garip, Filizm, (2003): from migrant social capital to community development: A relational account of migration, remittances and inequity, ph.D., Princeton University
34. Gootaert, c. (1998): social capital: the missing link?, social capital- inititive working paperno5, the world bank, Washington.
35. Giovannini, E., Hall, J. and Mira d’Ercole, M. (2007): Measuring well-being and societal progress. OECD, Paris.
36. PUKELIENĖ , Violeta and Viktorija S. (2011): Quality of Life concepts, measurement and challenges, SISTEMINIAI TYRIMAI.
37. Pukeliene, Violeta, Viktorija Starkauskiene, (2009): Quality of Life: Factors Determining its Measurement Complexity, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 2011, 22(2), 147-156.

38. OECD , (2006): Measuring Well-Being: What Role for Social Indicators, 2 in Society at a Glance OECD Social Indicators, OECD, Paris.
39. Spelleberg A. (2001): Framework for the measurement of social capital in new Zealand, new Zealand statistics.
40. Mc crea, Rod, Tung-Kai Shyy & Robert Sēmson , (2004): Modelling Urban Quality of Life in South East Queensland by linking subjective and objective indicators, 28th Australian and New Zealand regional Science Association International annual Conference, Wollongong, NSW, 28th September to 1 October
41. Pal, A. K., Kumar, U. C, (2005): Quality of Life Concept for the Evaluation of Societal Development of Rural Community in West Bangal, India, Rural Development, Volume xv, no 2.
42. Rahman, Mielhamer & Wandschaneder , (2003): Measurin the Quality of Life Across Countries: A sensitivity analysis of well-being indices, wider international conferences on inequality, poverty and human well-being, May 30-3 2003, Helsinki, Finland.
43. wall, A, ferrazi, G.and schyer,f, (1998): “getting the goods on social capital”. Rural sociology. 63,2: pp 169-198.

